ΛΟΓΟΣ

ΤΗΣ 25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1869.

ἐκφωνηθεὶς

ΤΗ 25 ΣΕΠΤΜΕΒΡΙΟΥ

ΥΠΟ

Γ. ΤΕΡΤΖΕΤΗ

Βιβλιοφύλακος τῆς Βουλῆς.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ.

(Παρὰ τῇ Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς ἀριθ. 4.)

1869

ΛΟΓΟΣ

ΤΗΣ 25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1869.

ἐκφωνηθεὶς

ΤΗ 25 ΣΕΠΤΜΕΒΡΙΟΥ

ΥΠΟ

Γ. ΤΕΡΤΖΕΤΗ

Βιβλιοφύλαχος τῆς Βουλῆς.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ.

(Παρὰ τῇ Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς ἀριθ. 4.)

1869

Τῇ Βουλῇ τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ εὐμενὴς γνώμη τινῶν ἐκ τῶν κυρίων βουλευτῶν καὶ ἄλλων διακεκριμένων ἀκροατῶν, οἱ ὁποῖοι μ' ἐτίμησαν διὰ τῆς παρουσίας των τὴν ἡμέραν τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ τελευταίου μου λόγου, μ' ἐνεθάῤῥυνε νὰ τὸν δημοσιεύσω διὰ τοῦ τύπου, καὶ νὰ τὸν ἀφιερώσω εἰς τὴν Βουλήν· καὶ τοῦτο ποιῶν θέλγομαι ἀπὸ τὴν ἰδέαν ὅτι ἀφιερῶ αὐτὸν καὶ εἰς ὅλας τὰς προλαβούσας Βουλὰς, αἱ ὁποῖαι ἀνέθεσαν εἰς ἐμὲ τὴν ἐμπιστοσύνην των, ἐπικυροῦσαί με πάντοτε ὡς βιβλιοφύλακα αὐτῶν· ἐμπιστοσύνην τόσῳ μᾶλλον πολύτιμον, ὅσῳ προήρχετο ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας.

Ἀλλὰ μὴ νομίσετε ὅτι προσφέρων τὸν λόγον μου τοῦτον ἀπατῶμαι πιστεύων ὅτι προσφέρω ἀξιόλογον ἔργον εἰς ὑμᾶς· ἐξ ἐναντίας φρονῶ ὅτι ἡ εὐμενὴς ἐκείνη κρίσις προῆλθεν ἐκ τοῦ δεσμοῦ ἀρχαίας τινῶν φιλίας πρὸς ἐμὲ, καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐνδόξου ἡμέρας τῆς 25 Μαρτίου, ἥτις ἐπενθύμισεν εἰς πολλοὺς τὸ αἷμα τὸ ὁποῖον ἔχυσαν ἐν καιρῷ τῆς νεότητός των, καὶ τὰς εὐγενεῖς πληγὰς αἵτινες τοὺς τιμῶσι.

Ἐλπίζω λοιπὸν ὅτι καὶ ὑμεῖς παρακινούμενοι ἐκ τῶν αὐτῶν λόγων θέλετε ἀποδεχθῆ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐμενείας τὴν προσφοράν μου. Ἄλλως τε πρὸ πολλοῦ ἐπιθυμῶν νὰ ἐκπληρώσω καθῆκον εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Βουλὴν, ἀλλὰ μὴ ἔχων τί ἄλλο καταλληλότερον νὰ προσφέρω εἰς αὐτὴν, ἐνόμισα ὅτι ὁ περὶ τῶν μεγάλων συμφερόντων

τῆς πατρίδος λόγος τὸν ὁποῖον συνέταξα κατὰ τὸ μέτρον τῆς πείρας μου θέλει γείνει εὐπρόσδεκτος.

Ἐλπίζω πρὸς τούτοις ὅτι οὔτε θέλετε καταφρονήσει τὸν λόγον μου ὡς γεγραμμένον εἰς τὴν ἁπλῆν γλῶσσαν, ἀλλ' ὅτι μάλιστα καὶ θέλετε τὸν ἐγκρίνει, ἐὰν λάβητε ὑπ' ὄψιν τοὺς ἐνθαῤῥυντικοὺς λόγους σοφοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, «Μὴ ἀποθαῤῥύνεσαι, μὲ εἶπεν ὁ κ. Ρουσόπουλος, ἐὰν δὲν δίδωμεν ψῆφον λευκὴν εἰς τὰ ἔμμετρα ἢ πεζὰ πονήματα τὰ γεγραμμένα εἰς τὸ ἁπλοῦν, ἔχομεν τοὺς λόγους μας· σὺ ὅμως προσπάθει πάντοτε ὅσον κάλλιον δύνασαι νὰ γράφῃς εἰς τὴν ἁπλῆν γλῶσσαν, ἵνα μείνῃ ὡς μνημεῖον τῆς γενεᾶς ἡ ὁποία ἐπεχείρησε τὴν ἔνδοξον παλλιγγενεσίαν μας.»

Καὶ τῷ ὄντι, πολὺ εὐάρεστον θέλει εἶναι εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὸ ν' ἀκούωσιν ἀπὸ αὐτά, οὕτως εἰπεῖν, τὰ χείλη ἐκείνων οἵτινες ἐξετέλεσαν τὸ μεγαλήτερον ἔργον τῶν νεωτέρων χρόνων, τὴν γλῶσσαν τὴν ὁποίαν ἐλάλουν. Ὁποία δὲ ἡ ἀξία τοῦ ἔργου τούτου ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν τὴν γνώμην ἐπισήμου συγχρόνου ἱστορικοῦ, τοῦ Γερβίνου, εἰς τὰ προλεγόμενα τῆς ἱστορίας τοῦ ΙΘ', αἰῶνος. «Ἡ ἐπανάστασις, λέγει τῆς Ἑλλάδος ἐνήργησεν εἰς τὰς τύχας τῆς Εὐρώπης, προκαλέσασα συζητήσεις περὶ ἐλευθερίας, φιλανθρωπίας, δουλείας, θρησκείας καὶ πολιτισμοῦ.» Τὸ βῆμα τῶν βουλῶν, αἱ ἕδραι τῶν σοφῶν, οἱ ναοὶ τῶν χριστιανῶν δὲν ἀντήχησαν ἐπαίνους, ἐνθαῤῥύνσεις καὶ προσευχὰς ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος; Καὶ αὐτὴ ἡ ἀπωτάτω Ἀμερικὴ δὲν ἐτέλεσε νεκρικοὺς ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ Μάρκου Μπότσαρη;

Οἶκτου ἄξιοι εἶναι οἱ πιστεύοντες ὅτι ἐξευτελίζουσι καὶ τὴν ποίησιν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν καὶ τοὺς φίλους

αὐτῆς, λέγοντες ὅτι ἡ θεμελίωσις Ἑλλάδος ἐλευθέρας ὑπῆρξε προϊὸν τῆς ποιητικῆς φαντασίας τῶν Εὐρωπαίων. Οἱ ἐπικριταὶ οὗτοι, ὡς φαίνεται, δὲν γνωρίζουσιν ἄλλην ποίησιν, πλὴν τῆς ποιήσεως τῶν λογογρίφων (charades), διότι ἂν ἦσαν πλέον πεπαιδευμένοι ἢ πλέον εἰλικρινεῖς, θὰ ἐγνώριζον ὅτι ὁ μέγιστος τῶν γνωστῶν αἰώνων ἐκπολιτιστής, ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅστις, ἀφοῦ ἐξεπολίτισε τὸ δυνατὸν τὴν Ἀσίαν ἐν τῷ ὀλίγῳ χρόνῳ τῆς ὑπάρξεώς του, ἐμελέτα νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Σικελίαν, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἱσπανίαν, νὰ συγχωνεύσῃ τὰ ἔθνη ἀνοίγων ὁδούς, ἀνασκάπτων λιμένας καὶ ἐγείρων ναοὺς πρὸς τὸν Θεόν, τουτέστι νὰ τελειώσῃ τὸ ἔργον περὶ τὸ ὁποῖον σπεύδει ὁ νεώτερος πολιτισμός, ὁ περίδοξος οὗτος ἀνὴρ ἔθετο καταχλινόμενος εἰς τὸ προσκεφάλαιον αὐτοῦ τὰς ῥαψῳδίας τοῦ Ὁμήρου, ταχτοποιηθείσας ὑπὸ τοῦ αὐστηροτέρου τῶν φιλοσόφων, τοῦ Ἀριστοτέλους.

Καταλήγω τὴν ἀφιέρωσίν μου διαβεβαιῶν τοὺς κυρίους νέους βουλευτὰς ὅτι ἡ βιβλιοθήκη αὐτῶν εἶναι ἀληθῶς ἀξία λόγου διὰ τὴν ποιότητα τῶν συγγραμμάτων· ἀλλὰ ὁ περὶ τούτου ἔπαινος ὀφείλεται κυρίως πρὸς τοὺς προέδρους καὶ τοὺς βουλευτὰς οἵτινες ἐνέκρινον ἰδιαίτερον ποσὸν πρὸς ἀγορὰν βιβλίων, περὶ τοῦ εἴδους τῶν ὁποίων ἐγνωμάτευον καὶ σοφοὶ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημείου, οἷον Ἀσώπιος, Καλλιγᾶς, Ἀργυρόπουλος, Πήλικας καὶ ἄλλοι, ὁ δὲ ὑποφαινόμενος ἦτο πρόθυμος ἐκτελεστὴς τῶν ἀποφασισθέντων.

30 Σεπτεμβρίου 1869.

ὁ βιβλιοφύλαξ τῆς Βουλῆς
Γ. ΤΕΡΤΖΕΤΗΣ.

ΛΟΓΟΣ

ΤΗΣ 25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1869.

«Ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος ἦτον πόλεμος τυραννουμένων κατὰ τυραννούντων· πόλεμος χριστιανῶν κατὰ ἀσεβῶν· πόλεμος ἰθαγενῶν κατὰ ἀλλοφύλλων· πόλεμος ἐξευγενισμοῦ κατὰ βαρβαρότητος.»

Ζωγράφος ἀρχαῖος βουλόμενος νὰ φέρῃ εἰς τὰ ὄμματα καὶ εἰς τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ τὴν ζωγραφίαν του μιᾶς μάχης, πρὶν τὴν ἐκθέσῃ, σαλπιστὴς ἐσάλπισε ἦχον πολεμιστήριον. Μιμούμενος καὶ ἐγὼ τὸ ἐπιτήδειο νόημα τοῦ ζωγράφου, προοιμιάζω μὲ ταῖς ἀξιόλογαις ἀράδαις τῶν προλεγομένων Σπυρίδωνος Τρικούπη εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν λόγων του. Καὶ εἴθε νὰ μοῦ φέρουν τὸ εὐτύχημα, ὡς ἤφερε τὸ σάλπισμα εἰς τὸν ζωγράφον τὸ εὐτύχημα νὰ ἀρέσῃ ἡ ζωγραφιά του.

Μὴ σᾶς φανῇ παράξενο, Κύριοι ἀκροαταί, ἂν τὸν λόγον τῆς 25 Μαρτίου τὸν λέγω κατὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον· πᾶσα ἡμέρα ἐλευθερίας εἶναι ταῖρι ἀγαπητὸ τῆς 25 Μαρτίου. Φαντασθῆτε, ὅμως, ἂν ἀγαπᾶτε διὰ μίαν στιγμήν, ὅτι τὸν ἀκούετε τῷ ὄντι τὴν 25 Μαρτίου.

Πανηγυρίζομεν σήμερον τὴν μνήμην τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως· ἐπειδὴ ἡ δοξολογία τῆς 25 Μαρτίου εἶναι δοξολογία τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι μὲ τὰ γενναῖα ἔργα τῆς ἀρετῆς των ἐτίμησαν τὴν μεγάλην

ἡμέραν τοῦ ἔτους 1821· δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἀναρμόδιον νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ δοξολογία τῶν ἐπαινεμένων ἀνδρῶν καὶ τῆς ἐθνικῆς ἡμέρας προτιμότερον θὰ ἦτον νὰ τοὺς ἐγίνετο μὲ τὰ ἔργα, δηλαδὴ ἂν ἠμποροῦσαμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ξεφωνήσωμεν τὸν ἔπαινον, τὸν ὁποῖον ἄλλοτε εἶπεν ὁ ἀρχαῖος Περικλῆς εἰς τὸ ἐγκώμιον τῶν θανατωμένων εἰς τοὺς πολέμους συμπολιτῶν του· ἐκαταστήσαμεν, ἔλεγε, τὴν ἐπικράτειάν μας ἕτοιμην, ἑτοιμώτατην καὶ διὰ πόλεμον καὶ διὰ εἰρήνην· «καὶ τὴν πόλιν τοῖς πᾶσι παρεσκευάσαμεν καὶ ἐς πόλεμον καὶ ἐς εἰρήνην αὐταρκεστάτην.»

Τίνος τὰ χείλη τῶν ἐντίμων ἀκροατῶν μου δύνανται διὰ τὸ κράτος τὸ Ἑλληνικὸν σήμερον νὰ ξεφωνήσουν τὸ δίκαιο καύχημα τοῦ ῥήτορος Ἀθηναίου; ἀλλὰ πόθεν ἡ ἀδυναμία μας; ποία ἡ θεραπεία; Ἰδοὺ τὸ θέμα τῆς φετεινῆς ὁμιλίας μας. Εἴθε τὰ ὀλίγα μου λόγια νὰ εὐχαριστήσουν ἀκροατήριον τόσον ἐκλεκτὸν, σεμνὸν, φιλικόν!

Δὲν ἔρχομαι, Κύριοι, μηνυτὴς ἀγνώστων πραγμάτων, ἀλλ' ἡ φιλία σας, παρακαλῶ, ἂς μοῦ δώσῃ ὀλίγην ἀκρόασιν νὰ εἰπῶ, ποίαν γῆν, ποίαν πατρίδα μᾶς ἐχάρισεν ἡ τύχη ἢ μάλιστα ἡ πρόνοια τοῦ Πλάστου. Ἀπὸ τὰ ὕψη τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἥλιος χύνει εἰς τὴν Ἑλλάδα ταῖς καθαρώτεραις ἀκτῖναις του· πλουσιοπαρόχως ἡ εὔμορφη γῆ γεννᾷ καρποὺς καὶ ἄνθη πρὸς τροφὴν ὑγιεινὴν καὶ τέρψιν τῶν ὀμματιῶν, στημένη εἰς τὴν θάλασσαν ἡ γῆ αὐτὴ ὡς εἰς βασίλειόν της δὲν εἶναι κορυφὴ βουνοῦ ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ μὴν ἀγναντεύῃς τὸ γαλάζιο ἀπέραντο κῦμα· στοιχεῖα πλουτοφόρα, ἀφορμὴ πολιτισμοῦ τὰ συγκρατούμενα δύο στοιχεῖα, γῆ καὶ θάλασσα. Ἡ χάρις τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι θρησκεία τῶν κατοίκων· τὸ ἐντελέστερον τῶν πολι-

τευμάτων πολίτευμα τῆς νέας Ἑλλάδος, ἡ Δημοκρατία, ἂν δημοκρατία εἶναι ἡ μετοχὴ παντὸς πολίτου εἰς τὰ δημόσια, ἡ ἰσονομία. Τὸ νέον κράτος περιέχει καὶ τὰ λαμπρότερα παλαιὰ κράτη τῆς οἰκουμένης, τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Λακεδαίμονα. Συμβαίνει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν καὶ ἄλλο εὐτύχημα πολύτιμον. Οἱ πολῖται, Κύριοι, τῶν ἄλλων ἐθνῶν χωριζόμενοι ἀπὸ τὴν πατρικὴν γῆν ἀλησμονοῦν σχεδὸν τὰ πάτρια ἢ ἀδιαφοροῦν· εἰς τὸ τέκνον τῆς Ἑλλάδος δὲν ἀληθεύει ὅμως ἡ Γαλλικὴ παροιμία **loin des yeux, loin du coeur**. Εἰς τὰ ξένα τὸ Ἑλληνόπαιδον μεριμνᾷ διὰ τὴν πατρίδα, τὰ πάθη της εἶναι πάθη του, ἡ χαρά της, χαρά του· φῶς ἡλίου τὰ φιλογενῆ ἔργα τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀγγλίας, Ῥωσσίας, Γερμανίας καὶ ἄλλων μερῶν.

Πῶς λοιπὸν γίνεται μὲ τόσα χαρίσματα γῆς καὶ οὐρανοῦ, μὲ ταῖς εὐλογίαις τοῦ χριστιανισμοῦ, μὲ τὸν πολιτισμὸν τοῦ αἰῶνος, πῶς τὸ κράτος τὸ ἑλληνικὸν δὲν ὑψόνεται εἰς τὸ καύχημα τοῦ ἀρχαίου ῥήτορος; τί ἐννοοῦσε, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ὁ εὔγλωττος Περικλῆς μὲ τὸ ὑπερήφανο, ἀλλὰ δικαιολογημένον ἐγκώμιον τῆς πατρίδος του; ἐννοοῦσε ταῖς εὔμορφαις οἰκοδομαῖς τῶν Ἀθηνῶν, προϊόντα καλῆς εἰρήνης, τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, τὸ Ὠδεῖον, τὰ Προπύλαια, τὸ ἄγαλμα τῆς Θεᾶς, καὶ τοὺς ἄλλους ναοὺς τῶν Θεῶν, ἀνυψωμένους ἀπὸ τὰ ἐρείπιά των, γκρεμισμένους ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Σουλτάνου τῆς Περσίας, ἐννοοῦσε μάλιστα καὶ τὴν εὐχάριστη ζωὴν τῶν Ἀθηναίων εἰς ταῖς ἐξοχαῖς των, χωρὶς νὰ φανερωθῇ ληστής, νὰ πάρῃ ἀπὸ τὴν ἀγκάλη τῶν γονέων κοράσιον ἢ ἀγόρι, νὰ τὸ σύρῃ εἰς ταῖς σπηλιαῖς, εἰς τὰ δάση καὶ ἔπειτα οἱ πονεμένοι γονεῖς νὰ τὸ ξαγοράσουν μὲ βαρύτιμην ἐξαγοράν.

Ποία, πόση καὶ ἡ πολεμικὴ δύναμις τῶν Ἀθηναίων, ναυτικὴ καὶ στερηανή; ἀκούσατε· εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος πλοῖα ἦταν ἀθηναϊκὰ 180· 100 τριήρεις μὲ 5000 στράτευμα ἐκλεχτὸ ἀποχαιρέτισαν τὸν Πειραιᾶ εἰς τὴν πρώτην ἐκστρατείαν τῆς Σικελίας. Ὁ Περικλῆς ἀπὸ 200 τριήρεις ἀνέβασεν εἰς 300 τὴν θαλασσινὴν ἑτοιμασίαν τῆς πατρίδος του. Γνωστοὶ εἰς τὸν κόσμον καὶ οἱ περίφημοι Μαραθωνομάχοι καὶ οἱ νικηφόροι στρατιῶταις τοῦ Κίμωνος εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμόν.

Ἡμεῖς, Κύριοι, ἐξουσιάζομεν τώρα πολὺ περισσότερον μέρος ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν τότε τῶν Ἀθηναίων, τολμῶμεν τάχα νὰ καυχηθῶμεν τὸν ἔπαινον τοῦ παλαιοῦ ἀνδρός; ἐστήσαμεν τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ τοῦ Σωτῆρος πρὸς ἐξόφλησιν ἱερῶν ὑποσχέσεων εἰς τὴν θεότητα; Μοῦ γίνεται παρατήρησις, ἄλλοι καιροί, ἄλλα πλούτη, ἄλλο περίσσευμα λαοῦ· ὀρθὴ ἡ παρατήρησις· πρέπει ὅμως νὰ κηρύξωμεν πρὸς τιμὴν τοῦ ἔθνους καὶ πρὸς ἀπολογίαν ἀδικημένου ἕλληνος, ὅτι ἐστάθη καιρὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα, δύο ἥμισυ ἔτη, ὅτε τὸ κράτος εἶχε εἰς κίνησιν 50 πλοῖα πολεμικά, 20000 στράτευμα τακτικὸ καὶ ἄτακτο, τότε ὠργανίσθη καὶ τὸ σχολεῖον τῶν Εὐελπίδων, καὶ τὸ Θεολογικὸν εἰς τὸν Πόρον καὶ τὸ Ἀγροκήπιον εἰς τὸ Ναύπλιον. Τοῦτα ἔγειναν εἰς ταῖς ἡμέραις τοῦ ἀτυχοῦς Κυβερνήτου.

Τί ἔρταιξε; ποῖοι φταίγουν; ὥστε τὸ παράπονον τῶν ἐλλείψεων νὰ δικαιολογῆται εἰς τὰ μαραμένα μας χείλη; εἰς τί ἁμαρτήσαμεν; εἰς τί ἀντιπράξαμεν πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον, ὥστε ἀντὶς προόδου, ἀργεῖ, ὀκνεύει ἡ δόξα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς; ἡ ἁμαρτία φθορᾶς γεννήτρια θανάτου.

Ἐσφάλαμεν, ἁμαρτήσαμεν ὅταν νικηφόροι στερηᾶς καὶ θαλάσσης, ἄναψε ὅμως μὲ μιᾶς εἰς τὰ στήθη μας φλόγα διχονοιῶν καὶ εἰς τὴν ἀδυναμίαν μας ὁ Αἰγύπτιος ςρατάρχης καταφάνισε τὴν Πελοπόννησον· ἔπεσε τὸ Μεσολόγγι καὶ ἐπλούτησαν τὰ χαρέμια τῶν Ἀγαρηνῶν ἀπὸ τὰ κοράσια καὶ τὰ ἀγόρια τῶν Ἑλληνίδων μητέρων· ἁμαρτήσαμεν ὅταν εἰς ἀγαθὸν ἄνδρα, νυχτοήμερον ἄμισθον ἐργάτην τῆς πατρίδος ἐχύσαμεν σωρὸν τὴν συκοφαντίαν, ἐκάψαμεν τὴν φιλογενῆ καρδίαν του μὲ ταῖς φωτιαῖς τοῦ Πόρου· καλότυχος μόνον εἰς τοῦτο ὅτι ὡς λάμψιν ἀστραπῆς τὸ ἄχαρο βόλι ἐπῆρε τὴν πολύτιμην ζωήν του.

Ἀδικήσαμεν τὴν Ἑλλάδα δεχόμενοι νομοθέτας μὴ Ἕλληνας, δὲν ζοῦμεν βέβαια εἰς καιροὺς ὁ ξένος νὰ σημαίνῃ ἐχθρός, ἀλλ' ὁ ξένος δηλοῖ ἀμάθειαν τῶν ἐθίμων, τῆς καταστάσεως τοῦ τόπου καὶ οἱ περίπλοκοι ἀναρμόδιοι ὀργανισμοί, δικαςικοί, διοικητικοὶ τῆς Ἀντιβασιλείας μαρτυροῦν τὴν πικρὰν ἀλήθειαν· il y a bien de la différence entre des lois bonnes et des lois convenables, ἄριστα γράφει ὁ Montesquieu. Καὶ ἄλλα οἰκοδομημένα ἀπὸ ἀπερισκεψίαν καὶ ἀχαριστίαν μας θὰ ἔλεγα, ἀλλὰ μὲ βιάζει πόθος βλάβην ἐθνικὴν νὰ ἀναφέρω, τὴν βαρύτητά της δὲν ἐξετίμησεν ἀκόμη ὡς πρέπει ὁ Ἑλληνικὸς στοχασμός.

Εἶναι, κύριοι, ὀλίγος καιρὸς, συναναστρεφόμενος μὲ ἕναν ἀξιόλογον συμπολίτην μας, τὸν Γεώργιον Εὐλαμπίου (ἐνθυμεῖσθε, εἶναι ὁ λῃστευμένος εἰς τὸ περιβόλι του τὴν νύχτα ἐπὶ Ὄθωνος), ἦλθε λόγος καὶ ἔρευνα περὶ λῃστείας, δὲν ἐννοεῖς, μοῦ εἶπε, ποῖα τὰ αἰτιά της; λέγε, ἀποκρίνομαι· αἰτία ὅτι δὲν εἶναι εἰς χρῆσιν ἀπὸ τοὺς λογίους ἡ ἁπλῆ γλῶσσα, ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ· ἀπό-

ρησα εἰς τὸ αἰτιατό του, καὶ τοῦ ἀπάντησα μὲ ἄσβυστον γέλωτα. Μὴ γελᾷς, μοῦ λέγει σὰν κακοφανισμένος, γνωρίζω καὶ γνωρίζεις ὅτι ἄλλοτε περιφέροντο εἰς ἀνάγνωσιν τοῦ λαοῦ διάφορα βιβλία εἰς κοινὴν φράσιν, ἠθικά, θεολογικά· ἄλλα ὕψοναν εἰς ἡρωϊκοὺς στοχασμούς, ἄλλα ἐσφράγιζαν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ χριστιανοῦ τὸ σέβας τῆς θεότητος· ἡ καταδρομὴ ἀπὸ τοὺς λογίους τῆς κοινῆς γλώσσας, ὡς τάχα βάρβαρη καὶ ἀνεπιτήδεια, ἔκαμε νὰ λείψουν αὐτὰ τὰ βιβλία· τώρα βασιλεύει τὸ κάλλος τῶν Μυθιστοριῶν, ἡ χάρις τῶν ἀσέμνων βιβλίων. Ὁμολογῶ ὅτι καὶ βιβλία ἀξιόλογα σοφῶν Ἑλλήνων ἔχει τὸ ἔθνος, ἡ μὴ καθαρὴ ὅμως δημοτικὴ φράσις τοῦ βιβλίου, ἢ τὰ χαλίκια τῆς καθαρευούσης διώχνουν ἀπὸ εὐχάριστην ἀνάγνωσιν ἢ ἀκρόασιν τὸν Ἕλληνα, καὶ δύναμαι νὰ μαρτυρήσω ὅτι ὁ εὐγενὴς λαὸς τῆς Ἑλλάδος μένει ἔρημος διδασκαλίας. Εἶδα τότε τὸ φιλόπατρι, τὴν ἀξίαν τῆς γνώμης τοῦ Κ. Εὐλαμπίου, ἐπειδὴ θεωρεῖ τὴν γλῶσσαν ἐπιστήμην εὐεργετικὴν τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ ποίαν γλῶσσαν; τὴν γνωστὴν ἢ τὴν ἄγνωστην; τὸ σκοτάδι ἢ τὸ φῶς; ποία ἡ γνωστή; τῶν πολλῶν, τοῦ λαοῦ.

Ἐπικυρόνει τὴν γνωμοδότησιν καὶ ἡ Σωκρατικὴ σοφία, «ἢ οὐκ ἐντεθύμησαι ὅτι ὅσα τε νόμῳ μεμαθήκαμεν κάλλιστα ὄντα, δι᾽ ὧν γε ζῆν ἐπιστάμεθα, ταῦτα πάντα διὰ λόγου ἐμάθομεν»; δὲν ἐννοεῖς ὅτι ὅσα ἐμάθαμεν ἀπὸ τὸν νόμον καλὰ καὶ ἄριστα, καὶ ἠξεύρομεν τὴν τάξιν τοῦ ζῆν, ὅλα αὐτὰ ὁ λόγος, ἡ γλῶσσα, μᾶς τὰ ἐδίδαξε»; καὶ ποῖον λόγον, ποίαν γλῶσσαν ἐννοεῖ ὁ σοφὸς Ἀθηναῖος;

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ. Ὁ λαὸς ἠξεύρει νὰ διδάσκῃ ἄλλα σπουδαιότερα τῆς τριώδας.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Ποῖα τοῦτα;

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ. Καὶ τὸ ἑλληνίζειν ἐγὼ ἀπὸ αὐτοὺς ἔμαθα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Ἀλλ' ὦ φίλε μου γενναιόδωρε, τούτου τοῦ ἑλληνίζειν ἀγαθὸς διδάσκαλος ὁ λαός.

Δὲν καταφρονεῖ λοιπὸν ὁ Σωκράτης τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, τὴν δοξολογεῖ μάλιστα ὡς διερμηνεύτριαν σοφίας.

Ἐνθυμοῦμαι, (ἔζοῦσαν ἀκόμη οἱ ἀνδρειότεροι τοῦ γένους), ἐνθυμοῦμαι, ἔτυχε νὰ νυχτερεύω μὲ δύο περίφημους ἄνδρας, τὸν Νικηταρᾶν καὶ τὸν Δημοτζέλιον, συνηθοῦσαν νὰ πέρνουν τὴν δροσιὰν τῆς νυκτὸς εἰς τὸν καλοκαιρινὸν ἐξώστην τοῦ Κ. Γεωργίου Λιούμη· μᾶς ἔπερναν τὰ παράωρα τῆς νυκτός, ἐγὼ ἐμάχουμουν μὲ τὸν ὕπνον, κοιμούμουν, ξυπνοῦσα διὰ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἀκούω τὴν ὁμιλίαν τους, τί ἔλεγαν; ἔργα ἡρώων ἀρχαίων παραδείγματα ἀρετῆς Καρχηδονίων, Ῥωμαίων, Ἑλλήνων· συχνὰ καὶ ξεσυνερίζοντο ποῖος νὰ πρωτοπάρη τὸν λόγον· ἀλέθει ὁ μύλος σου πολύ, εἶς τοῦ ἄλλου, ἄφησε νὰ ἀλέση καὶ ὁ δικός μου. Πόθεν εἶχαν διδαχθῆ τὰ ὅσα εἰς τὸ φῶς τῶν ἀστέρων ἱστοροῦσαν; δὲν εἶχα εἴδησιν· πολλὰ μάλιστα τῆς διηγήσεώς των πρώτη φορὰ τὰ ἤκουα ἀπὸ τὰ χείλη των. Εὑρισκόμενος μίαν ἡμέραν εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ κυρίου Νικολαΐδου τοῦ Φιλαδελφέως, εἰς τὴν βιβλιοθήκην του, ηὗρα τὸ ταμεῖον τῆς γνώσεώς των· ἦτον ἕνα βιβλίον ἁπλὸ πολύ, εἰς χρῆσιν μεγάλην εἰς τὸν καιρὸν τῆς νεότητος τῶν δύο ἀνδρῶν, τὸ fior di virtu: τὸ ἄνθος χαρίτων.

Ἄλλο ἀκόμη θὰ σᾶς εἰπῶ. Περιβόητα εἰς τὸν κόσμον τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη μὲ τοὺς μετρητοὺς εἰς τὰ δάχτυλα συντρόφους του· ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἀνδρὸς ἔχω ἀκούσει, πῶς ναύτης, νεώτατος ἀκόμη τὴν ἡλικίαν, ὅταν ἄρραζεν εἰς λιμένα, ἐδιάλεγεν ἐρη-

μο παραθαλάσσιο καὶ καθήμενος εἰς ἄγριο λιθάρι ἐδιάβαζεν ἔργα καὶ βίον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἔτρεχαν δάκρυα, βρύση οἱ ὀφθαλμοί του· ἡ διήγησις ηὗρεν ἀντίλαλον εἰς τὴν καλοπλασμένην καρδίαν τοῦ νέου Ψαριανοῦ· θὰ ἦτον τὸ ἴδιον ἂν κατὰ τύχην εἶχε πάρει νὰ διαβάσῃ τὸν ἄλλον ἱστοριογράφον τοῦ Μακεδόνος, τὸν Ἀῤῥιανὸν μὲ τὰ σχόλια τοῦ μακαρίτου Δούκα καὶ μὲ πολύφυλλον λεξικὸν εἰς τὸ πλάγι;

Χαῖρε λοιπὸν, ἁπλῆ γλῶσσα, ἀφοῦ τὸν ἔρωτα ἄναψες τῶν φιλοκινδύνων κατορθωμάτων εἰς τὰ μεγαλόψυχα στήθη ἑνὸς τῶν προμάχων τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

Ἀνέφερα, Κύριοι, ὅσα ἔκρινα βλαβερὰ εἰς τὸ ἔθνος· ἀκούω ὅμως νὰ μοῦ γίνεται μία ἀντιλογία· τὰ ὅσα κατηγόρησες δὲν εἶναι κατηγορούμενα, ἐπειδὴ καὶ ὅταν ἡ ἐξουσία τοῦ προέδρου Κουντουριώτη ἐκυνήγησε τοὺς ἐναντίους, ἄλλους ἐφυλάκισε (1), ἄλλοι ἔφυγαν (2), ἐπροσπαθοῦσε νὰ στερεώσῃ κυβέρνησιν, τὴν ὁποίαν ἀντιμάχοντο οἱ δυνατοὶ τῆς Πελοποννήσου. Καὶ διὰ τὸν μακαρίτην Κυβερνήτην πάλιν λέγουν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ναὶ μὲν ἦτον καλὸς, ἀλλ' ἡ πολιτική του ἦτον σφαλερή· ἐμπόδισε τὸν Λεοπόλδον νὰ ἔλθῃ, τοῦ ἔστησε φόβητρον τὴν θρησκείαν, ἐξόριζε τοὺς ἐπισήμους, τέλος οἱ ἀδελφοί του ἀφάνισαν τὴν ὑπόληψίν του. Διὰ τὰ νομοθετημένα ἀπὸ τὴν βασιλείαν δὲν ἀρνοῦνται ὅτι εἶναι δεινὰ, πολύπλοκα, ἀλλὰ εἶναι τὸ τέλειον, λέγουν, ὁ τόπος ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ συνειθίζει· τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα νὰ λείψουν, ἀνάξια ζωῆς!

Διὰ τὴν γλῶσσαν ἡ ἀντιλογία δὲν ἔχει σπλάγχνα ἐλεη-

---

(1) Κολοκοτρώνης, Δεληγιανναῖοι, Γρίτζαλης κλ.

(2) Ζαΐμης, Λόντος, Νικηταρᾶς κλ.

μοσύνης, τὴν κηρύττει πτωχὴν καὶ διεφθαρμένην, πρέπει νὰ πλουτισθῇ καὶ νὰ διορθωθῇ, ὅθεν ἡ καθαρεύουσα· ἀλλοίμονον ἂν εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα ἐφαίνετο νέος Ὅμηρος στιχουργὸς τῆς ἁπλῆς· τὸ γλυκόφωνον στόμα του θὰ ἐμάγευεν ὅλην τὴν φυλὴν, θὰ ἐπαθαίναμεν ὅ,τι ἔπαθεν ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος, διὰ ὀκτὼ αἰῶνας, ὡς φρονοῦν οἱ ἀντίλογοι, ἡ φουντωτὴ σκιὰ τοῦ Ὁμήρου ἐμπόδισε νὰ ἀνθίσῃ καὶ νὰ καρποφορήσῃ ὁ ἀττικισμός.

Μία φορὰ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, καθήμενος εἰς τὰ πεζούλια τοῦ παλατίου του τῆς Περσίας, γύρω του οἱ περίφημοι ὁπλαρχηγοί του, ἀγνάντευσε μακρόθεν νὰ ἔρχεται μαντατοφόρος, φαίνεται, μὲ ἀνηπίστευτον ταχύτητα, φτερὸ τὸ πόδι του· τί εἶναι; τί νὰ ἐσυνέβη, λέγει· μὴ μᾶς φέρνει τὴν εἴδησιν ὅτι ἀνεστήθη ὁ Ὅμηρος; μὴ συμβῇ νὰ μᾶς ἔλθῃ ποτὲ μηνυτὴς παρόμοιος, διατὶ τότε addio mastella con tutti i piati, ὅλαις αἱ προσπάθειαις τῶν σοφῶν τοῦ γένους διὰ τὴν διόρθωσιν τῆς νέας Ἑλληνικῆς φωνῆς θὰ διασκορπίζοντο ὡς νέφη εἰς τὴν λάμψιν τοῦ ἡλίου.

Ἀπὸ τὰ ὡμιλημένα φανερὸ τὸ κυμάτισμα τῆς γνώμης ὡς πρὸς τὰ αἴτια βλαβερὰ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς· ἴσως ἡ ἀντιλογία νὰ εἰπῇ ἀκόμη, ἂν βλαβερὰ, δικαιολογοῦνται, ἢ μετριάζει τὴν εὐθύνην τῆς βλάβης ἀνάγκη πατριωτισμοῦ· ἀλλὰ τάχα εἶναι κανένα αἴτιον ὁμολογούμενον ἀπὸ ὅλους, θανάσιμον τοῦ ἔθνους; εἶναι· δὲν θὰ τὸ ἐκήρυττα μὲ θάρρος ἂν δὲν εἶχα μὲ ἐπιμέλειαν συνάξει τὰς ψήφους τοῦ κοινοῦ. Ἀπὸ πτωχοὺς, ἀπὸ πλουσίους, ἀπὸ καλύβαις, ἀπὸ παλάτια ἤκουσα, ὅτι βόσκει ἐλάττωμα εἰς τὴν ψυχήν μας, ἐλάττωμα καρποφόρων βασάνων, μία κλίσις δηλαδὴ καὶ πρᾶξις ἀναλόγως νὰ προτιμοῦμε τὸ

μερικὸ συμφέρον ἀπὸ τὸ γενικόν, sua cuique utilitas [1]· καὶ δὲν θὰ προκαλέσω ἐδῶ, κύριοι ἀκροαταί, ταῖς βρονταῖς καὶ ταῖς ἀστραπαῖς τοῦ Διὸς πρὸς τιμωρίαν· μὰ τὴν ἀλήθειαν, δύσκολον εἶναι τὸ ἀντίστροφον, ἡ προτίμησις τοῦ γενικοῦ συμφέροντος· τὸ μερικὸ εἶναι πιαστό, συγκάτοικος, συντρώγει εἰς τὸ τραπέζι σου· τὸ γενικὸ εἶναι ὡς τὶ ξένο, εἰς τὰ ἄστρα, ἰδέα ἀφῃρημένη· λαοί, βασιλεῖς, ἔπειτα ἀπὸ ἀνήκουστα παθήματα στενοχωρημένοι ἀποφασίζουν καὶ προκρίνουν τὸ γενικὸ ἀπὸ τὸ μερικὸ καὶ τότε εὐτυχοῦν. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράδοξον, ἂν ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος χέρσος ἀπὸ τόσους αἰῶνας ἰδιοκτησίας, οἱ ὀθωμανοὶ εἶχαν πάρει τὸ πλουσιώτερον μέρος τῆς γῆς, χέρσος ἀπὸ καλλιέργειαν ἐπιστήμης, ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ εὐχαριστημένης ζωῆς, χύνεται εἰς τὴν ἡμέραν τῆς ἐλευθερίας μὲ ἐγωϊσμὸν ἀτομικὸν νὰ κερδήσῃ, νὰ ἐξουσιάσῃ, καθὼς τὸ βρέφος ξυπνῶντας εἰς τὰ βάθη τῆς νυκτός, κλαίει, φωνάζει, δέρνει χέρια καὶ πόδια, ζητῶντας τὴν τροφήν του, καὶ δὲν συλλογίζεται πῶς βασανίζει τὴν δυστυχῆ του μητέρα. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη ἀντιπράξεως, σφοδρᾶς ἀντιμαχίας πρὸς τὴν κακὴν κλίσιν τῆς ψυχῆς· ἀλλέως κινδυνεύουν μάταια καὶ δόξα προγόνων καὶ ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες, κάλλος γῆς καὶ ἐλευθερία.

Θέλω νὰ σᾶς διηγηθῶ μίαν ἱστορίαν, εἰκόνα λαμμπρὴ τῶν εὐτυχημάτων τοῦ γενικοῦ συμφέροντος καὶ τῶν δυστυχημάτων τοῦ ἰδιαιτέρου. Ἦτον λαὸς εἰς τὴν Ἀραβίαν, ἐδιάβασα δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῦ, λαὸς βάρβαρος, ἀμέριμνος τοῦ κοινοῦ καλοῦ, τὸ προσωπικὸ συμφέρον

---

[1] Τάκιτος. Λόγος Γάλβα πρὸς Πίζωνα.

ἐθεοποιοῦσε, εἶχε ἀποστροφὴν εἰς τὸν νόμον, ἐφόνευε τοὺς ἀρχηγούς του, καὶ τόσο ἐθηρίωσε τὸ κακό, ὥστε καὶ συνέδριον ἔγεινε καὶ ἀποφασίσθη ὁ καθένας διὰ τὸν ἑαυτόν του, ὁ καθένας εἰς τὸ σπίτι του· ἡ κοινωνία, ὡς νὰ ἔλεγαν, ἂς κουρεύεται· ἦλθεν ὁ μῆνας τῆς σπορᾶς τῶν γεννημάτων, ἕνας ἕνας εἶπε, ἐγὼ θὰ σπείρω τὸ χρειαζόμενον νὰ ζήσω, δὲν ὀρέγομαι ξέναις φροντίδαις.. Τὸ μικρὸ ἐκεῖνο κράτος δὲν εἶχε χωράφια ὅλα μιᾶς ποιότητος, εἶχε ξερικὰ, ποτιστικὰ, βουνήσια, χαμπίσια, ἔτυχε τὸ ἔτος ἐκεῖνο, μεγάλη ἀνομβρία, τὰ βουνήσια μέρη δὲν ἔβρεξαν, ὁ ἥλιος ἔκαψε τὸ ἀστάχυ τῆς Δήμητρας· ἐξ ἐναντίας τὰ χαμηλὰ ποτισμένα ἀπὸ νερὰ ποταμίσια ἔδωκαν καλὴν ἐσοδίαν. Οἱ βουνήσιοι ἀπέθνησκον ἀπὸ τὴν πεῖναν, ἐζητοῦσαν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς χαμπίσιους, ἀλλὰ δὲν εὕρισκαν, εἰμὴ σκληροκαρδίαν καὶ ἄρνησιν. Τὸ ἄλλο ἔτος τὰ βουνὰ ἐκατέβασαν ποταμοὺς, ἐπελάγωσαν οἱ κάμποι, ἀφανίσθη τὸ γέννημα· λίμα κυριεύει, τὰ βουνὰ ὅμως ἐθέρισαν θαυμάσιον καρπόν· ἀμὰν, ἐφώναζαν οἱ κάμποι, ἀλλ' οἱ βουνίσιοι δὲν ἐσπλαγχνίζοντο, ἐνθυμούμενοι τὴν περισυνὴν ἀπανθρωπίαν τῶν χαμπίσιων· καὶ πολὺς κόσμος ἐχάθη ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῆς.

Ἄλλο. Ἕνας εἶχε εὔμορφην γυναῖκα, ἐραστὴς της τὴν ἅρπαξε, σηκώθη πόλεμος ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ ἀνδρὸς καὶ τοῦ ἐραστοῦ· δαρμοί, σκοτωμοί, ὁ πόλεμος τῆς Τρωάδος· ἐσυμφώνησαν τέλος νὰ δεχθοῦν τὴν ἀπόφασιν ἑνὸς τοῦ τόπου ἐκείνου, γνωστοῦ διὰ δικαιοσύνην καὶ τιμιότητα· τὸν ἔσμιξαν, τὸν παρεκάλεσαν νὰ κρίνῃ. Αἴ, Κύριοι, τοὺς ἀπάντησε, διὰ ἐμὲ εἶναι ἀδιάφορο ἂν ὁ Κώστας ἢ ὁ Παῦλος ἔχῃ τὴν γυναῖκα· ἐγὼ δὲν ἀγαπῶ νὰ χασομερῶ, σύρτε εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ· τέλος, εἶδος θανατικοῦ ἔπιασε

καὶ ἐθέριζε τοὺς κατοίκους, ἐζήτησαν ἰατρὸν, ἦλθε ἐπιτήδειος ξακουστὸς, τοὺς ἰάτρεψε· ζητᾷ ἀντιμίσθιον τοῦ κόπου του· ἄλλος ἔτρεφε ταῖς πλάταις, ἄλλος πανημέριος ἔξω τῆς οἰκίας, ἄλλοι καὶ τὸν περίπαιζαν· φεύγει ἀπὸ τὸν ἀχάριστον τόπον μὲ ὀργήν· ἡ καλή σου ἀῤῥώστια ὅμως δὲν ἄργησε νὰ ξαναέλθῃ, φαίνεται ἐκ θείας βουλῆς· τρέχουν πάλιν συγγενεῖς καὶ φίλοι τῶν ἀῤῥωστημένων εἰς τὸν ἰατρόν· φύγετε, τοὺς εἶπε, ἔχετε εἰς τὴν καρδίαν σας ἕνα πάθος, χειρότερο ἀπὸ τὸ ὁποῖον σᾶς ἰάτρευσα, τὴν ἰδιοτέλειαν καὶ ἀχαριστίαν· θὰ ἁμάρτανα εἰς τὴν θεότητα, ὁποῦ βιάζει τὴν τιμωρίαν σας, ἂν σᾶς ἔδιδα χεῖρα βοηθείας.

Ἡ ἄδικη φυλὴ ἐχάθη τιμωρούμενη ἀπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῆς κακίαν καὶ ἀχαριστίαν, δύο μόνον οἰκογένειαις ξέφυγαν τὰ παθήματα τῶν πολλῶν, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν δύο οἰκογενειῶν εἶχαν αἴσθημα φιλανθρωπίας, ἐσέβοντο τὴν δικαιοσύνην, ἀνάτρεφαν τὰ παιδία τους εἰς τὴν ἀρετὴν, τὰ νουθετοῦσαν μὲ τὰ σκληρὰ παραδείγματα τῆς τιμωρίας τῶν προτέρων συμπατριωτῶν τους, τοὺς ἔδιναν νὰ ἐννοήσουν, ὅτι τὸ μερικὸ συμφέρον εἶναι συγκρατούμενον μὲ τὸ γενικὸ, καὶ ὁ χωριζόμενος ἀπὸ αὐτὸ, καταστρέφεται.

Πόθος, εὐχαρίστησις τῶν ἐναρέτων γονέων εἶναι νὰ ἰδοῦν τέκνα ὅμοιά των, τὴν ἡδονὴν αὐτὴν ἐγεύθηκαν οἱ ἀγαθοὶ ἐκεῖνοι γονεῖς. Ἀρετὴ καὶ εὐτυχία συγκατοικοῦσαν εἰς τὸν εὔμορφον τόπον. Ἡ εὐτυχία του ἐκέντησε τὸ φιλάρπαγο βαρβάρων γειτόνων καὶ ἐκστράτευσαν νὰ τὸν πολεμήσουν, νὰ τὸν κυριεύσουν. Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ τόπου μανθάνοντες τὸν κίνδυνον ἐμήνυσαν εἰς τοὺς βαρβάρους, τί ἔρχεσθε νὰ μᾶς πολεμήσητε, ἡμεῖς δὲν σᾶς ἀδικήσαμεν ποτὲ, ἂν ἔρχεσθε ὡς φίλοι, ἐλᾶτε· ῥίξετε τὰ ὅπλα, ζήσετε μὲ ἡμᾶς καὶ καθὼς ἡμεῖς· ἂν ὅμως ἔρχεσθε ὡς ἐχθροί,

ὀμνύομεν μὰ τοὺς μακάριους θεοὺς, ὅτι θὰ σᾶς πολεμήσωμεν μὲ ἀπελπιστικὴν ἀνδρίαν, καὶ ἡ δικαιοσύνη θὰ εὐλογήσῃ τὰ ἅρματά μας. Ὁ ἐχθρὸς προχωροῦσε καταφρονητὴς τοῦ μηνύματος, ἐκστράτευσε καὶ ὁ δίκαιος λαὸς, καταμεσῆς τοῦ στρατεύματος τοποθετοῦν ταῖς γυναῖκες, τοὺς γέροντας, τὰ παιδία. Συναπαντήθηκαν τὰ δύο στρατεύματα καὶ συνέβη πόλεμος ἀψὺς, αἱματηρός· οἱ βάρβαροι δὲν ηὗραν ἄλλην σωτηρίαν, εἰμὴ τὴν ἐντροπὴν τῆς φυγῆς. —Δὲν μοιάζει, κύριοι ἀκροαταὶ, ὡς νὰ ἦτον ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος ; — καὶ τὸ τέλος αὐτὸ ἐστάθη τοῦ πολέμου δικαίων καὶ ἀδίκων ἀνθρώπων.

Πιστεύω, Κύριοι ἀκροαταὶ, τὸ διήγημά μας φῶς φανερὰ εἰκονίζει τὰ πικρὰ κατορθώματα τῆς ἰδιοτελείας καὶ τὸ σωτήριο πνεῦμα τοῦ γενικοῦ συμφέροντος. Ὁ ληστὴς Κύριοι, εἶναι ἕνας σφοδρὸς ἰδιοτελής· ἄπιστος σύζυγος, ἄπιστη συμβία, εἶναι αἰχμάλωτοι ἰδιοτελείας· ὁ ἅρπαγας ἰδιωτικῆς ἢ δημοσίας περιουσίας ἰδιοτελής· ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἀκαταστασίαις, αἱματοχυσίαις, ἄχαρα προϊόντα ἰδιοτελείας· διοικητὴς ζημιωτὴς τοῦ κράτους, χαριζόμενος εἰς συγγενεῖς καὶ φίλους ἂν ἀνίκανοι καὶ μὴ προτιμῶντας τὸν ἱκανὸν, ἰδιοτελής· καὶ τόσον, Κύριοι, εἶναι φθοροποιὸν τὸ μόλυσμα τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος, ὥστε καὶ ἐπιστήμην ἀνδρὸς ματαιόνει καὶ μεγαλεῖον γεννήσεως καὶ πατριωτισμόν· παράδειγμα περίφημος ὑπουργὸς τῆς Αγγλίας, φιλόσοφος τῆς ἀράδας τῶν ἐνδόξων φιλοσόφων, ἔνοχος καταδικασμένος ἰδιοτελείας ἀπὸ τοὺς ὁμοτίμους του, ὁ Βόκων Βερουλάμιος. Καὶ εἰς ταῖς ἡμέραις μας τὸ ἴδιο ἔπαθε ὑπουργὸς Γάλλος νομομαθὴς, Τέστ ἡ ἐπωνυμία του, ἐπὶ Φιλίππου. Ὁποίας ἀδικίας μεστὸ, ὁποίας ἀντιπράξεως εἰς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου τὸ ἐλεεινὸ

ἁμάρτημα· ἀφοῦ καὶ ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ χριστιανικὴ κατήχησις, ἡ μελέτη τῶν σοφῶν, τὰ συμβάντα τῶν αἰώνων βεβαιόνουν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ προσφέρεται ὑπηρέτης τῆς κοινωνίας, ὄχι ἡ κοινωνία τοῦ ἀτόμου· ὁ ἕνας διὰ τὸ ὅλον, ὄχι τὸ ὅλον διὰ τὸν ἕνα καὶ ἡ κοινωνία βοηθουμένη ἀνταποδίδει ἀσφάλειαν, εὐτυχίαν, μεγαλεῖον, τέλος τῆς ὁμηγύρεως καὶ συζητήσεως τῶν θνητῶν.

Ἐδῶ, κύριοι, ἁρμόζει νὰ ἀναφέρω σοφὰ λόγια τοῦ Ὀλυμπίου ῥήτορος Ἀθηναίου. « Ἐγὼ φρονῶ λέγει ὅτι κράτος δυνατὸ, εὐτυχισμενο, ὠφελεῖ περισσότερον τοὺς ἰδιώτας παρὰ νὰ λαμπρύνετο ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν ἑνὸς ἢ ἄλλου τῶν πολιτῶν, καὶ αὐτὸ ὡς κράτος νὰ πάσχῃ δεινά· ἂν τὸ κράτος ἀφανισθῇ, συναφανίζεται καὶ ὁ εὐτυχὴς πολίτης· ἀτυχὴς ὅμως εἰς πατρίδα εὐτυχισμένην, σώζεται, εὐκολύνεται ἡ σωτηρία του· ἂν λοιπὸν τὸ κράτος ἔχῃ δύναμιν νὰ σώσῃ τὸν πολίτην καὶ ὁ ἰδιώτης δὲν ἔχῃ δύναμιν νὰ ἐμποδίσῃ τοῦ κράτους τὴν καταστροφὴν πῶς ὅλοι μία ψυχὴ, ἕνα σῶμα δὲν θὰ σμίξωμεν, γινόμενοι βοηθοί του, σωτῆρές του; »

Ἀκροασθῆτε, κύριοι, καὶ τὸ πρωτότυπον ἀπὸ τὰ χείλη τοῦ Θουκυδίδου, καὶ θὰ εὐχαριστηθοῦν, πιστεύω, οἱ δύο προπάτορές μας, οἱ ἀπόγονοι νὰ ἀκροάζωνται τὴν φωνήν των. « Ἐγὼ γὰρ ἡγοῦμαι πόλιν πλείω ξύμπασαν ὀρθουμένην ὠφελεῖν τοὺς ἰδιώτας ἢ καθ' ἕκαστον τῶν πολιτῶν εὐπραγοῦσαν, ἀθρόαν δε σφαλλομένην· καλῶς μὲν γὰρ φερόμενος ἀνὴρ τὸ καθ' ἑαυτὸν διαφθειρομένης τῆς πατρίδος, οὐδὲν ἧσσον ξυναπόλλυται, κακοτυχῶν δὲ ἐν εὐτυχούσῃ πολλῷ μᾶλλον διασώζεται· ὁπότε οὖν πόλις μὲν τὰς ἰδίας ξυμφορὰς οἵα τε φέρειν, εἷς δὲ ἕκαστος τὰς

ἐκείνης ἀδύνατος, πῶς οὐ χρὴ πάντας ἀμύνειν αὐτῇ; »

Ὁποία εὐφροσύνη, ὁποία δόξα διὰ εὐαίσθητον πολίτην, ἀνοίγωντας τοὺς ὀφθαλμούς του εἰς τὸ κάλλος τῆς ἡμέρας νὰ χαιρετᾷ πατρίδα αὐτόνομην, γῆν ἐλευθερίας, μάλιστα ἂν καυχᾶται πατρίδα του τὴν Ἑλληνικὴν γῆν, τῆς ὁποίας οἱ ἐπιστήμονες ἄνδρες ἐφώτισαν δύο φοραῖς τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν βαρβάρων τῆς Ῥώμης καὶ ὅταν ἡ εἰσβολὴ τῶν φυλῶν τοῦ βορέως ἔσβυσαν σχεδὸν τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Τί ἀκόμη θαυμαστότερον; δὲν εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ φυλή, ἡ ὁποία εἰς τὰ ἴχνη τῆς ῥομφαίας τοῦ μεγάλου Μακεδόνος ἐσφράγισε συμμαχίαν μεταξὺ Ἱεροσολύμων καὶ Ἀθηνῶν καὶ ἁπλώθη ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὸν κόσμον, ἡμέρωσε λαοὺς ἀγρίους μὲ τὴν χάριν τῆς εὐγλωττίας καὶ σοφίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων; τί ἄλλο νὰ ἀριθμήσω; εἶναι ἄλλο τι; εἶναι. Κύριοι ἀκροαταί, μελετήσατε τὰ χρονικὰ τῆς οἰκουμένης καὶ δὲν θὰ εὕρῆτε κράτος ὡς τὸ νέον κράτος τῆς Ἑλλάδος, στημένο εἰς πλέον ὅσια, εἰς πλέον θεάρεστα θεμέλια· τὸ θεμέλιό του εἶναι δικαιοσύνη καὶ ἀνδρία· ποῖος ἀμφιβάλλει; καὶ μὴν παραξενευθῆτε, ἂν καὶ τινὲς ἀσχημιαῖς ἔβαψαν τὸν ἀγῶνα· ποιὸς κατηγορεῖ τὸν ἥλιον, ἂν μαῦρα σύγνεφα κάποτε περιφέρωνται ἢ γλυστροῦν εἰς τὸν ὑπερήφανον δίσκον του; Ἰδού, κύριοι, ἡ δύναμίς μας, ἰδοὺ τὸ μεγαλεῖόν μας,— ἡ δόξα τῶν προγόνων, ἡ δικαιοσύνη καὶ οἱ ἡρωϊσμοὶ τοῦ ἀγῶνος. Ἐδῶ, κύριοι, μοῦ ἔρχεται φυσικό, ἀθέλητο νὰ κεντήσω μίαν χορδήν, ἡ ὁποία λαχταρίζει εἰς τὴν καρδίαν ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Κύριοι ἀκροαταί, δὲν μᾶς λανθάνει, ἀκούομεν τὸ παράπονον τῶν εὐγενῶν ἀδελφῶν μας, ὑποκειμένων εἰς σκῆπτρα ἀλλόφυλα μὴ χριστιανικά, τρέχει τὸ δάκρυ μας μὲ τὸ δάκρυ τους, πῶς νὰ

2ss

τοὺς ἐλευθερώσωμεν; πρέπει· ἀλλὰ καὶ δύναμιν ςρατιωτικὴν ἂν εἴχαμεν καὶ μεγαλεῖον ναυτικοῦ, θαῤῥῶ ὀρθότερον νὰ ἀποφύγωμεν χύσιν αἵματος· ὁ πολιτισμὸς, ἡ ἀρετὴ μᾶς ἀνοίγουν δρόμον ἀσφαλέστερον, λογικῶν ὄντων ἁρμοδιώτερον, ἀθωότερον ἂν καὶ ἀργότερον. Πολιτισμὸς ἀνώτερος, σοφώτερος νικᾷ πάντοτε τὸν ἀδυνατώτερον καὶ ὁ βάρβαρος γονατίζει ἐνώπιον τοῦ πολιτισμένου ὡς εἰς κυριάρχην του, ἅμα γνωρισθοῦν καὶ ἔλθουν εἰς ἀντιμαχίαν. Θέλετε, κύριοι, νὰ σᾶς εἰπῶ ἕνα ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ πολιτισμοῦ; ἱστορικὸς ἀρχαῖος ἀναφέρει τὴν μεγάλην Βρετανίαν τοῦ καιροῦ του καὶ λέγει, divisa a toto orbe Britannia, ἡ χωρισμένη ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον Βρετανία. Τὸ χωριζόμενον αὐτὸ μέρος ἀπὸ τὸν ἐπίλοιπον κόσμον διοικεῖ σήμερον μυριάδαις λαοῦ εἰς τὰς Ἰνδίας, πλουτίζει ἀπὸ πανεπιστήμια, τιμονεύει τὴν Εὐρώπην, οἱ ἔνδοξοι κάτοικοι αὐτῆς τῆς ἄκρης τοῦ ἀρχαίου κόσμου δὲν κατώρθωσαν προχθὲς τὴν σχεδὸν μυθολογικὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀβυσσινίας; καὶ δεῖγμα ἀξιέπαινον πολιτισμοῦ εἶναι καὶ ἡ προσφορὰ τῆς Ἑπτανήσου εἰς τὸ βασίλειονὶ τῆς Ἑλλάδος· ἀνάγκη ὅμως φοβερὴ νὰ ἀποδείξωμεν κα ἡμεῖς ὅτι τὸ ἀγγλικὸ γένος κατευώδωσε πολιτισμέναις θυγατέραις εἰς πολιτισμένην μητέρα.

Ποῦ δὲν θὰ φθάσῃ καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος, ποία τιμὴ καὶ δόξα τὸν περιμένουν, πλουτιζόμενος ἐπιστήμαις, χαιρόμενος καλὴν διοίκησιν, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ τὰ πολεμικὰ γυμνάσματα· ἀσφαλίζουν τὰ ἅρματα τὴν ἐλευθερίαν, ἡ ὁποία ἂν λείψῃ, οὐδὲν ἀγαθὸν, μάρτυρες οἱ αἰῶνες τῆς αἰχμαλωσίας.

Στολισμένο τὸ νέον βασίλειον ἀπὸ τὴν χλαμύδα τοῦ πολιτισμοῦ, ποῖοι ὁμογενεῖς δὲν θὰ μᾶς ἀνοίξουν ταῖς

ἀγκάλαις των; ποῖος ἐχθρὸς θὰ μᾶς ἀντιπολεμήσῃ, ἤ, καὶ λέγω τὸ ὁσιώτερον τῶν ἀνδραγαθημάτων, δὲν θὰ μεταμορφωθῇ ἀπὸ ἡμᾶς;

Κύριοι ἀκροαταί, εἰς τὰ 1822 πολεμιστὴς στρατιώτης περίφημος ἐπῆγε εἰς σεβάσμιον πνευματικὸν νὰ ξομολογηθῇ, νὰ μεταλάβῃ· ἐξωμολογήθη, ὁ πνευματικὸς τὸν εὐχήθη, τὸν ἐχάϊδευσεν, ἀλλὰ τοῦ εἶπε, δὲν ἠμπορῶ νὰ σὲ δώσω μεταλαβιὰ— διατί;— χύνεις αἷμα ἀνθρώπινον· ὠργίσθη ὁ ςρατιώτης, καὶ ἔτρεξε παραπονούμενος εἰς τὸν ἐπίσκοπον Μεθώνης, τοῦ εἶπε ὅσα λέγει ςρατιώτης θυμώδης. Τὸν ἤκουσεν ὁ ἐπίσκοπος. Τὴν Κυριακὴν, τοῦ λέγει, ἦσου εἰς τὴν λειτουργίαν, ἦσου πλησίον μου. Ἦλθε ἡ Κυριακὴ, ψάλλεται ἡ λειτουργία· ὁ Δεσπότης εἰς τὴν μεσινὴν θύρα, εἰς τὴν ὥραν τῆς μεταλαβιᾶς κρατῶντας τὸ δισκοπότηρον φωνάζει τὸν ςρατιώτην, ἔλα, τοῦ λέγει, πάρε, κράτει τὸ δισκοπότηρον· μετάλαβε μὲ τὰ ἴδιά σου χέρια· τὰ χέριά σου εἶναι πλέον ἀθῶα, πλέον εὐεργετικὰ εἰς τὴν πατρίδα ἀπὸ τὰ ἐδικά μας· ἡμεῖς οἱ ἱερεῖς δεόμεθα τὸν Ὕψιστον μὲ τὴν φωνὴν, ἐσὺ ςένωντας τὰ στήθη σου εἰς τὰ βόλια τοῦ ἐχθροῦ.

Εἰς τὰ 1822, κύριοι, θὰ ἤμουν τῆς γνώμης τοῦ Δεσπότου Μεθώνης· εἰς τὰ 1869 συμβουλευόμενος τὰ σημάδια τοῦ καιροῦ, θωρῶντας ὅτι δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἀδαμαντίνην πανοπλίαν τὸν πολιτισμὸν πλέον ἀκαταμάχητην παρὰ τὴν χαριζομένην ἀπὸ τοὺς θεοὺς εἰς τὸν ἥρωα Ἀχιλλέα, εἶμαι τῆς γνώμης τοῦ φιλανθρώπου πνευματικοῦ, καὶ μάλιστα εἰς τὸν ἐνθουσιασμόν μου διὰ τὴν γνώμην του, καὶ φιλῶντάς του τὸ χέρι, ψάλλω τοὺς ςίχους τοῦ ποιητοῦ τῆς Γαλλίας· δὲν ἔχω φωνὴν ἁρμονικὴν καὶ τοὺς λέγω μιλητά,

Exterminez grands Dieux de la terre où nous sommes
Quiconque avec plaisir repand le sang des hommes.

Σβύσατε, Θεοί, ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ὅσους χύνουν μὲ ἡδονὴν αἷμα ἀνθρώπου.

Ἂς μαντεύσωμεν καὶ τί τάχα νὰ φρονοῦν οἱ Ἕλληνες οἱ θανατωμένοι τοῦ ἀγῶνος καὶ χαιρόμενοι τώρα, θεῖα πνεύματα, τὴν ἀθάνατη μακαριότητα· προτιμοῦν τὸν σκοτωμὸν τοῦ ἐχθροῦ ἢ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του;

Μὴ νομίσωμεν, κύριοι, ποτὲ, ὅτι ἡ ἐμφάνισις ἐθνῶν, ἡγεμονειῶν εἰς τὸν κόσμον εἶναι τυφλὸ παιγνίδι τῆς τύχης, ἡ ἐμφάνισίς των δὲν γίνεται χωρὶς βουλὴν Κυρίου. Σοφοὶ ἱστοριογράφοι καὶ παρατηροῦν, ὅτι τὰ περιβόητα ἔθνη ἐρχόμενα εἰς τὸ λιμέρι τῆς γῆς παραστένουν μίαν ἰδέαν, ἕνα τι ἔξοχο, ἀθάνατο, κεφάλαιον νοερὸ τῆς περιουσίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ὅθεν ἡ φυλὴ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπλούτισε τὴν οἰκουμένην μὲ τὴν λατρείαν ἑνὸς μόνου Θεοῦ· ἡ Ῥώμη μὲ τύπους ἀρίστους δικαίου· τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων μὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ μὲ τὸ κάλλος τῆς εὐγλωττίας, καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους αἰῶνας ἡ Ὁλλανδία καὶ Ἀγγλία ἐτίμησαν τὴν ἀξίαν τοῦ ἐμπορίου, καὶ ἡ Γαλλία φημίζεται διὰ τὴν πολεμικὴν της τέχνην καὶ ἀνδρίαν.

Ἐγὼ, κύριοι ἀκροαταὶ, σκεπτόμενος καὶ ἀναλογιζόμενος τοὺς καιροὺς καὶ τὰ πράγματα τί πρέπει καὶ ἡ νέαις γενεαῖς τῆς Ἑλλάδος νὰ προσφέρουν εἰς τὴν οἰκουμένην εὑρίσκω καὶ λέγω, νὰ προσφέρουν πρέπει παραδείγματα ἀθάνατα ἀρετῆς. Μὴν κλείσωμεν, φίλοι καὶ ἀδελφοὶ, τοὺς ὀφθαλμούς μας εἰς τὴν λάμψιν τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀποστολῆς μας.

Μὲ αὐτὰ τὰ φρονήματα, μὲ αὐτὴν τὴν ἔμπνευσιν πορευόμενοι, θὰ δυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς ν' ἀποκτήσωμεν τὸν ἔπαινον τοῦ μεγαλορρήτορος Ἀθηναίου, καὶ μεγαλοπρεπέστερον ἀκόμη· ὅθεν καὶ ἡ ἑορτὴ τῆς 25 Μαρτίου τοῦ 1821 νὰ ἑορτάζεται εὐπρεπέστερα καὶ λαμπρότερα καὶ μὲ ἀκοίμητην δοξολογίαν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Εἶπα.
